

► Dopisy Marie Terezie a její dcery Marie Antoinetty

Historický úvod:

Roku 1770 se provdala rakouská arcivévodkyně Marie Antonie, nejmladší dcera královny a císařovny Marie Terezie, za francouzského dauphina (následníka trůnu) Ludvíka. Domluvený sňatek byl součástí dynastické politiky Marie Terezie, která viděla ve svatbách svých synů a dcer prostředek, jak k habsburské monarchii připoutat významné evropské země, na jejichž dvorech měly zejména arcivévodkyně působit jako spolehlivé informátorky. S Francií přitom byly udržovány dobré vztahy již od slavné změny aliancí, kterou domluvil nedlouho před vypuknutím sedmileté války v 50. letech 18. století státní kancléř Václav Antonín z Kounic. Starý král Ludvík XV., který si užíval v závěru života nemanželský poměr s paní du Barry, si oblíbil mladou Marii Antonii, jíž ve Versailles říkali francouzsky „Antoinetta“. Dědičná monarchie však potřebovala především dědice a dlouhá bezdětnost mladého páru působila vrásky nejen Ludvíkovi XV., ale i Marii Terezii, která se obávala, že se její dcera zaplete do dvorských intrik, což může poškodit habsbursko-francouzské vztahy. Nakonec se ukázalo, že problém byl na straně dauphina Ludvíka, jenž jej vyřešil na radu svého švagra Josefa (II.), který přijel svou sestru do Francie navštívit roku 1777. Přesto na Marii Antoinettu stále více útočilo veřejné mínění, vzdemuté zásobovacími potížemi a drahotou, a vyčítalo jí rozhozovačný způsob života. Tyto nálady se naplno projeví po vypuknutí francouzské revoluce, během níž skončila nebohá královna pod gilotinou.

Vydání a uchování pramene v originále a dalších jazykových mutacích:

Originály dopisů Marie Terezie a Marie Antoinetty jsou uloženy v Rakouské národní knihovně (Österreichische Nationalbibliothek). Soubor obsahuje celkem 93 dopisů Marie Antoinetty její matce (37 zachováno vlastnoručních, ostatní přepsány kabinetním sekretářem Carlem Josephem von Pichler) a 70 dopisů Marie Terezie dceři. Dopisy byly vydány Alfredem von Arneth ve výboru *Maria Theresia und Marie Antoinette. Ihr Briefwechsel (1770–1780)*, Paris–Wien 1865, druhé vydání 2014, původní edice je dostupná také online:

https://www.google.cz/books/edition/Maria_Theresia_und_Marie_Antoinette/OLMyAQAAIAAJ?hl=cs&gbpv=1&dq=Alfred+von+Arneth&printsec=frontcover.

PŘEKLAD (z francouzského originálu přeložila Hana Fořtová):

XLIII. Marie Terezie Marii Antoinettě

V Laxenburku, 18. května 1774

Včera v osm hodin večer nám přišla poštou zpráva, kterou jsme očekávali od desátého [května]. Celý život budu litovat tohoto vladaře a přítele a vašeho dobrého a přívětivého tchána. Zároveň se obdivuji Boží milosti, že umožnila králi obrátit se k božímu milosrdenství. Slova velkého almužníka, která král pronesl, lze číst pouze se slzami v očích a v naději na jeho [= královu] spásu. Jako první věc jsme tu zakázali veškerá představení a nesetkáme se s nikým do 24. tohoto měsíce, kdy na sebe vezmeme smuteční oděv, který já budu nosit po zbytek svých dnů. Nebudu vám skládat poklonu před vaší [novou] hodností, která je velmi draze vykoupěna a která bude vykoupěna ještě draž, když nebudete moci vést tentýž klidný a prostý život, který jste díky dobrotě a laskavosti tohoto dobrého otce vedla ony tři roky, které vám zajistily uznání a lásku vašeho lidu. Jde ve vaší současné situaci o velkou výhodu, je však třeba umět si ji udržet a použít pro dobro krále a státu. Jste oba velmi mladí, břímě je velké, skutečně mě to trápí a dělá mi to velké starosti. Kdyby mě býval váš zbožňovaný otec v podobné situaci nebyl podpořil, nikdy bych to nebyla zvládla, a to jsem byla starší než vy dva. Vše, co vám mohu říci a co si mohu přát, je, abyste s ničím nespěchali: dívejte se na věci vlastníma očima, nic neměňte, nechtě vše pokračuje stejným způsobem, jinak by se zmatek a intriky staly nepřekonatelnými a vy byste byli, moje milé děti, v takových obtížích, že byste se z nich nemohli dostat. Mohu s vámi o tom mluvit na základě vlastní zkušenosti. Jaký jiný zájem bych mohla mít na tom radit vám, abyste především naslouchali radám Mercyho: zná dvůr i město, je obezřetný a je vám zcela oddán. V tomto okamžiku na něj pohlížejte jako na vašeho i mého ministra, protože to jde velmi dobře dohromady. Zájem našich dvou států vyžaduje, abychom byli úzce propojeni jak zájmem, tak rodinou. Vaše sláva a váš blahobyt mi leží na srdci stejně tak jako náš blahobyt. Ony nešťastné doby žárlivosti již mezi našimi zeměmi pominuly a naše svaté náboženství a blaho našich států vyžaduje, abychom byli úzce propojeni srdcem i zájmem, a aby byl svět přesvědčen o pevnosti tohoto spojení. Ze své strany nic neopomenu a dny mého stáří poplynou klidně pouze tehdy, uvidím-li vás šťastné, mé milé děti. Takto se modlím a budu neustále modlit. Dávaje vám svoje požehnání, jsem vždy...

P. S. Doufám, že už se nebude mluvit o nebohé Barry, k níž jsem měla ohledy jenom do té míry, nakolik to vyžadovala vaše úcta k vašemu otci a jejímu pánovi. Doufám, že její jméno uslyším pouze v souvislosti s tím, že s ní král jednal velkoryse, když ji spolu s jejím manželem umístil daleko od dvora a když jí ulehčil její osud tak, jak to vyžaduje lidskost.

LVIII. Marie Terezie Marii Antoinettě

V Schönbrunnu, 2. června 1775

Byla jsem okouzlena vším, co mi říkáte o postoji krále a stavů k [pařížskému] parlamentu v těchto neblahých bouřích. Tak jako vy věřím, že za tím něco je. Stejný jazyk, na který mě upozorňujete, používali také naši lidé v Čechách, pouze vašim lidem šlo o cenu chleba a našim o robotu. Také tvrdili, že existuje nařízení, které roboty ruší. Tento duch buřičství se obecně začíná šířit všude, je to důsledek našeho osvíceného století. Často kvůli tomu trpím, avšak

příčinou všeho tohoto zla je zkažení mravů, lhostejnost ke všemu, co má vztah k našemu svatému náboženství, neustálý nedostatek disciplíny. Musím se vám přiznat, že jsem s velkým trápením četla v novinách, že se více než kdy jindy oddáváte všem možným vyjížděním v Bouloňském lesíku u bran Paříže s hrabětem z Artois, aniž by u toho byl přítomen král. Musíte vědět lépe než já, že tento princ není vůbec chován v úctě, a že se tak podílíte na jeho odsouzeníhodném chování. Je tak mladý, tak nerozvážený. Co však ještě může projít u prince, je mnohem vážnější chybou u starší královny, na kterou bývá nahlíženo zcela odlišně. Nehazardujte s dobrou pověstí, kterou dosud máte. Panovnice musí být oceňována i ve svém nejnicotnějším jednání a nemůže se stávat [rozmazlenou] paničkou ani svým vzhledem, ani zábavami, které preferuje. Jsme příliš na očích, a proto se musíme mít vždy na pozoru.

Ještě jedna věc mě trápí: všechny listy z Paříže říkají, že máte s králem oddělené lože a že vám jen málo důvěřuje. Přiznávám, že to mě zaráží o to víc, jste-li během dne stále rozptýlená a bez krále. Vaše vzájemné přátelství může brzy skončit, a potom vidím ve vašem případě pouze neštěstí a zármutek, [navzdory tomu, že jste] v tom nejzářivějším postavení, o němž mě Rosenberg ujistil. [Tvrdil], že závisí pouze na vás, abyste si krále udržela, neboť vás miluje a váží si vás. Vaším jediným úkolem musí být co nejčastěji trávit celý den u něj, dělat mu společnost, být jeho nejlepší přítelkyní a důvěrnicí, snažit se seznámit se situací, abyste s ním mohla rozmlouvat a ulevit mu, takže vždy naleznete nejvíce potěšení a bezpečí ve vaší společnosti. Na tomto světě jsme proto, abychom konali dobro pro druhé; váš úkol je jedním z nejdůležitějších. Nejsme zde pro sebe sama a pro svou zábavu, ale abychom dosáhli nebe, k němuž vše směřuje a které se nezískává zadarmo; je třeba si jej zasloužit. Promiňte mi takové kázání, přiznávám však, že oddělené lože a vyjížděky s hrabětem z Artois naplnily mou duši o to větším smutkem, že znám jejich důsledky a chci vám je vylíčit v těch nejživějších barvách, abych vás zachránila před propastí, do níž se řítíte. Tato upozornění připisujte mé náklonnosti, nepovažujte je však za zbytečné.

LIX. Marie Antoinetta Marii Terezii

Ve Versailles, 22. června 1775

Madame, moje drahá matko. Od vašeho drahého dopisu ze 17. května jsem neměla příležitost vám odepsat. Můj bratr Ferdinand musí být velmi spokojen, že má dědice. Soucítím s jeho ženou, že trpěla, ale během zotavení musí potěšení z pohledu na vlastní dítě způsobit, že na vše zapomene. Kdybych byla na jejím místě, věřím, že moje zdraví by mě od cesty do Vídně neodradilo. Madame hraběnka de la Marche mi sdělila, že se její neteri nyní daří dobře.

Císař mě velmi potěšil, když mi napsal, že přijede spolu s mými třemi bratry. Korunovace krále byla ve všech ohledech dokonalá, zdá se, že všichni byli s králem navýsost spokojeni. Král musí být spokojen se všemi svými poddanými: všichni, významní i nicotní, o něj projevovali velký zájem, obřady v kostele přerušil v okamžiku korunovace dojemný jásot. Nemohla jsem se udržet; ačkoli jsem se přemáhala, tekly mi slzy a lidé za to byli vděční. Snažila jsem se během celé cesty co nejlépe reagovat na úslužnost lidu, a přestože tam byl bouřlivý dav, nelituji své únavy, která moje zdraví navíc nijak nepoznamenala. Je podivuhodné a zároveň šťastné být takto dobře přijata dva měsíce po bouřích a navzdory drahotě chleba, která bohužel přetrvává. Je to jedinečný rys francouzské povahy, nechat se unést zlými podněty a hned poté se

navrátit k dobrému. Je jisté, že když takto vidíme lidi, kteří se k nám v neštěstí tak dobře chovají, jsme ještě více zavázáni pracovat na jejich štěstí. Zdálo se mi, že král je prostoupen touto pravdou; co se mě týče, dobře vím, že do konce života (i kdyby měl trvat sto let) nezapomenu na den královny korunovace. Moje drahá matka, která je tak dobrotivá, by bývala naše štěstí ráda sdílela.

Rýma, kterou jsem dlouhou dobu trpěla, úplně odešla díky mléku. Je pravda, že během té doby, kdy trvala, král přespával ve svých komnatách. Moje drahá matka však může být ujištěna, že se již před dlouhou dobou vrátil. Navíc naše komnaty byly zařízeny velmi neprakticky v tom ohledu, že jsme nemohli navštěvovat jeden druhého, aniž by nás všichni viděli. Nechala jsem zřídit průchod, kterým ke mně může král přijít a já k němu, aniž by si toho někdo všiml. Zlobím se, že moje drahá matka soudí o mých promenádách v Bouloňském lesíku podle novin; často lžou a vždy přehánějí. Ve dnech, kdy jsem byla s hrabětem z Artois, byl král na lovu, kam bylo zcela nemožné, abych jej doprovázela. Ostatně vždy to bylo s vědomím krále a na těchto procházkách bylo vždy mnoho mužů i žen od dvora. Esterházy, který byl mezi nimi, by mohl dobře dosvědčit, že zde není co kritizovat.

Zažívám v těchto dnech velkou ztrátu odchodem madame de Cossé, své komorné, která pečovala o mé oblékání. Již dlouho jsem se [jejího odchodu] obávala, nemohla jsem to však odmítnout kvůli špatnému stavu jejího dítěte, kvůli němuž tato ubohá matka hyne zármutkem. Dítěti jsou pouze čtyři roky, sama ho krmila, před šesti měsíci bylo naočkováno a po tomto nešťastném očkování začalo kulhat. Množství léků, které mu byly podány, trochu zlepšilo kulhání, ale dítě zdatně hubne a chřadne. Zarmoucená madame de Cossé nemá jinou možnost než vzít dítě do Savojska k pramenům a strávit s ním zimu v jižních krajích. Je mi to velmi líto, neboť je to schopná žena a nejčestnější, jakou jsem kdy mohla nalézt. Myslím, že ji dám nahradit madame de Chimay, svou dvorní dámou, která je obecně oblíbená.

Madame de Marsan veze moji sestru [Marie Clotilde, sestra Ludvíka XVI.] do Chambéry a zdá se, že po svém návratu je konečně rozhodnutá opustit dvůr. Navzdory její zbožnosti se domnívám, že tím mnoho neutrpíme, ubude nám tak jeden zdroj intrik a zlomyslnosti. Již jsme něco získali tím, že král sdělil panu d'Aiguillon, aby nejezdil na korunovaci a aby se uchýlil do Aiguillonu. Vyhnutí jsme se tak tomu, abychom jej poslali do vyhnanství, což je barbarské, i když on sám ho využil.

Těhotenství paní hraběnky z Artois zdárně pokračuje; je dostatečně šťastná, aby se nebála porodu. Popravdě je takovým dítětem, že ji naplňuje radostí slib, který jí dali, že nebude brát černou medicínu.

Moje tety Victoire a Sophie, které sdílely stejný dům, se rozdělily. Bylo třeba zařídit dům tetě Sophii, znamená to další výdaje, což mě zlobí.

Baron [Breteuil] mi prokázal službu, které si velmi cením. Bylo mi řečeno, že moje drahá matka mu dala svůj portrét, který je jí ze všech nejvíc podobný. Požádala jsem ho, aby mi nechal vyrobit dobrou kopii. Poslal mi originál a kopii si nechal pro sebe. Píšu si, abych mu poděkovala.

Vracím se k těm ubohým novinám, jejichž lži mě tolik zarmucují, neboť si nepřeji nic tolik, jako si zachovat a zasloužit dobrotu a náklonnost své drahé maminky.

P. S. Dovoluji si zaslat své drahé matce dvě medaile z korunovace, jednu pro ni a jednu pro císaře.

■ Historické otázky přímé

(odpověď lze nalézt v samotném textu):

1. Jak Marie Terezie vzpomíná na svého manžela Františka Štěpána Lotrinského?
2. Uveďte alespoň tři důvody, proč je podle Marie Terezie společnost v krizi.
3. Jaký je podle Marie Terezie ideál královny-manželky?
4. Nalezněte v dopisech alespoň dvě osobnosti, které Marii Antoinettě u francouzského dvora vyhovovaly, a dvě, které nemohla vystát.

■ Historické otázky kontextuální

(otázka vychází z textu, odpověď je třeba nalézt s pomocí dalších textů, např. učebnice, internetu atd.)

1. Kdo to byl onen záhadný vévoda z Artois, s nímž trávila Marie Antoinetta čas na vyjíždkách? Co jej pojilo s Čechami?
2. Na jaké události v Čechách roku 1775 Marie Terezie ve svém dopise dceři odkazuje?
3. Co měla společného sídla, odkud byly dopisy posílány (Versailles, Laxenburg, Schönbrunn)?
4. Proč píše Marie Terezie, že bude nosit smuteční oděv „po zbytek svých dnů“?
5. Marie Terezie několikrát píše o zájmech Francie a zájmech habsburské monarchie. Co těmito zájmy kolem roku 1775 může myslet?

■ Vazba na rámcový vzdělávací program pro gymnázia:

RVP G: [student] vysvětlí emancipační hnutí národů i jednotlivých společenských vrstev